

"עץ יונת", חוקיות א-ה, ככך ג'ג

48

צמחי-בר לגינתנו – עצים ושיחים

צלף רותמי

כתב וצילם: אבינעם דנין

כאשר הצגתי ביום עיון מסוים רשימה של עצים ושיחים, שמקורם בצמחיית ארץ-ישראל והראויים, לדעתי, לשימוש בגינות נוי, אמרו מדריכי הגנות על רבים מהם, שהללו מקובלים כבר מזמן כצמחי גינון. אני מקווה שלפחות חלק ממיני העצים והשיחים שאסקור כאן יהוו חידוש-מה לעוסקים בגינון. רוב הצמחים זליץ עליהם כאן מוכרים לי רק מבתי גידולם הטבעיים ולא אוכל לספק מידע על דרכי ריבויים וכדומה.

הקבוצה הראשונה היא של עצים ממוצא סודני, הנדירים בארץ ומצויים בעיקר בנאות מדבר או בערוצים במדבר. הם מתאימים לשמש כעצי נוי ביישובי הערבה ובקעת הירדן. **מורינגה רותמית** היא עץ יחיד בעיקר בסביבת עין-גדי. גילויה במורדות דרום הגולן, הפונים לעבר חמת גדר מבטיח, שלפחות מבחינת עמידותה לקור, היא תוכל לשמש כעץ נוי במרחב הכולל

את דרום הנגב והערבה, בקעת הירדן, בקעת בית-שאן ובקעת כנרת. העץ מצטיין בשפעת פרחים לבנים וצורתו מיוחדת ויוצאת דופן מבין העצים הנפוצים בארץ. גזעו הלבן ופירותיו הארוכים, המשתלשלים כלפי מטה, יוסיפו נופך מיוחד לגינה או לגן שבו יינטע. יתרונה של **המורינגה הרותמית** על פני עצים אחרים עשוי להיות בכושרה לעמוד בפני יובש. אמנם דרישותיה למים בארץ אינן ידועות, אך ברור שהצמח, בהשירו את

עלעליו, מפחית את השטח המאדה מים. ציריו של העלה המורכב נשארים ירוקים למרות השלכת העלעלים. משום כך ייתכן, שהעץ חסכן במים, עמיד ליובש והופעתו חיונית גם בתקופות יובש.

צלף רותמי הוא עץ נדיר באזורנו, שנמצא (על-ידי פרופ' י' לורד) בנחל חיון שבדרום הנגב ודרומה לאילת במזרח ובדרום סיני. ליד נביעות (נויבע), יש סעיף של ואדי

מורינגה רותמית

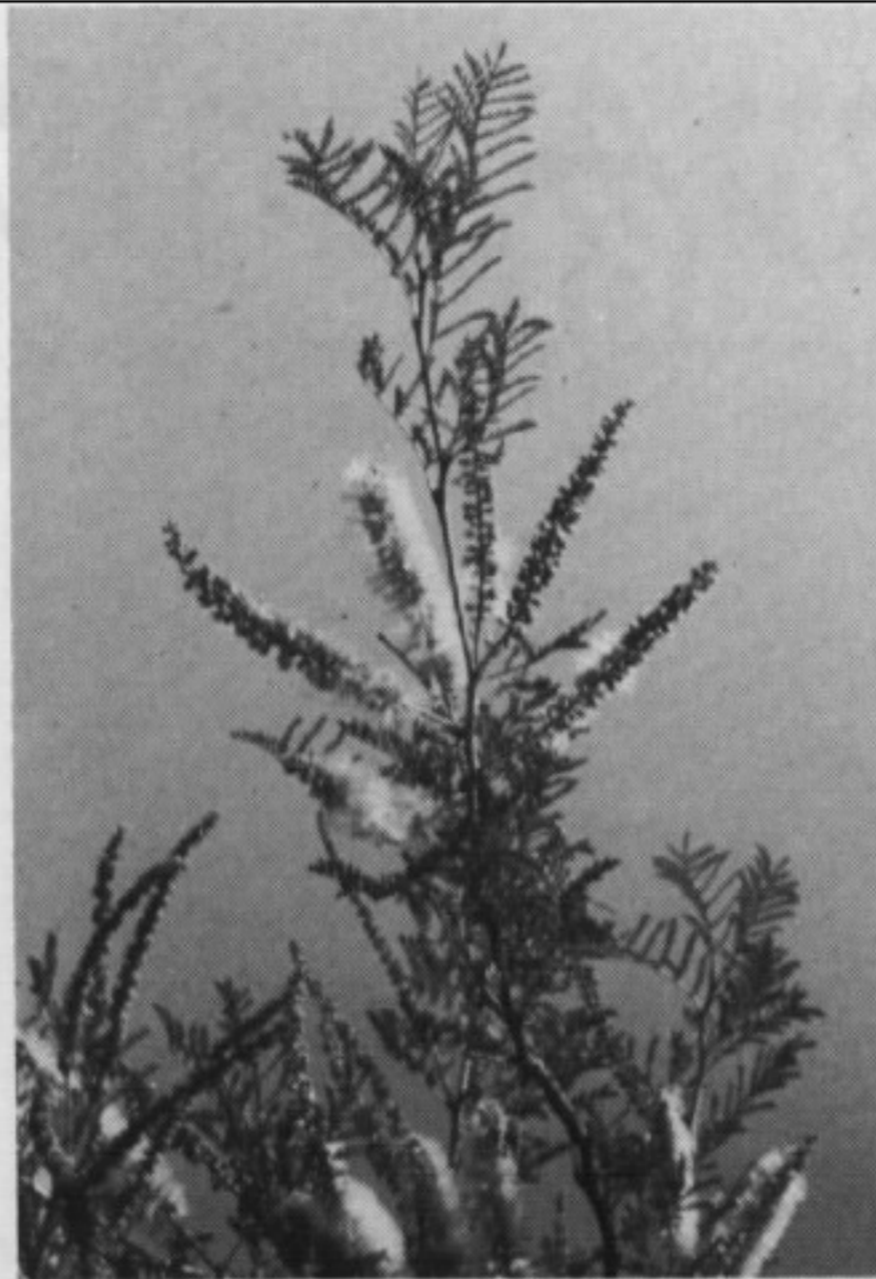

בקרבת מעיינות (נחל תבור). שיטה זו מתאימה לגידול במקומות רבים בארץ, וסביר שהיא תתפתח לחורשות סגורות בצורה יעילה ומהירה. היא פורחת בשפע ובמשך תקופה ארוכה בקיץ אפשר ליהנות מפריחה ומריחם הטוב. על-פי-רוב היא אינה עושה פירות וזרעים בארץ, במיוחד אם כל השתילים הנשתלים במקום אחד הם מאותו מקור. יש מקרים רבים בעולם הצמחים, שבהם יש לצמח אי-סבילות עצמית - כלומר, גרגרי אבקה של הצמח אינם יכולים להפרות את הצלקות שלו עצמו. ייתכן שכאן יש מקרה כזה.

השיטה המלבינה אינה גדלה באזורים קרים והאוכלוסיות המצויות בתחום הגבוה ביותר הן אלה של עמק האלה (רום כ-300 מ'). מאחר שמחקרים שנערכו לאחרונה על **השיטה המלבינה** מראים, שבמרבית המקרים כל אוכלוסייה, פֶּאלה שנזכרו קודם לכן, היא צאצא של פרט יחיד מן הענף הרחוק, סביר להניח שהשיטה לא גדלה ברום גבוה יותר, בגלל מגבלות של הפצה ותחרות של הצמחים המצויים במקום כבר מתקופות קדומות. בנטיעה מכוונת אפשר לעקוף בעיות אלה, ולאפשר לה לתפוש מקום מכובד יותר בנוף שאנו יוצרים בארץ.

הסוג **קרקש** (*Colutea*) מונה בארץ שני מינים - **קרקש צהוב** הגדל במדבר, ו**קרקש קיליקי** הגדל בחרמון. פירותיהם הנפוחים והשקופים הזכירו ללינאוס - החוקר שנתן להם את שמם לראשונה - את המעי הגס ומשום כך הוא נתן להם את שמם המדעי, שתורגם לעברית בהתאם. הם מצטיינים בפרחים צהובי כותרת ויוצרים שיחים ירוקים. ייתכן שהם יכולים לשמש בנטיעת גדר חיה.

ערער אדום הוא צמח שיש לו פוטנציאל רב בגינון הישראלי. זהו צמח ים-תיכוני, הגדל בחורשים שבשלטונו ביוון, בתורכיה ובאדום (שבירדן), ופרטים בודדים שלו מצויים במקומות רבים בכל אגן הים-התיכון. איני יודע אם ההיסטוריה של השימוש בו בגינון ישראלי, כפי שאני מכיר אותה, מדויקת, ואם לא נערכו ניסיונות קודמים להביאה לגינותינו, אך גם הפרק הבא מעניין בפני ע. בשנת 1967, בסיוורם הראשונים של חוקרי המחלקה לבוטניקה בסיני, פשטה שמועה שמקורה בספרות המדעית, שלפיה יש עצים של **ערער אדום** בהרי הקמטים של צפון סיני. בעת שנסענו עם הגיאולוגים אל גיבל מעירה כדי לראות את מכרה הפחם המצרי, ראיתי מרחוק, על מורדות אחד ההרים עצים או שיחים ירוקים מאוד, לעומת אלה המוכרים מן הארץ. עד שהגיאולוגים עשו את דרכם למכרה, רצתי עם חבר למקום זה, וזו הייתה הפתעה מרשימה מאוד למצוא במדבר צמח הדומה לברוש, אך בעל אצטרובלים חומים וקטנים, הדומים לענבות. באותה הזדמנות נאספו זרעים וצמחים לעשבייה. איני יודע אם זרעים אלה שימשו כמקור לשתילים הנטועים כיום בגן הבוטני בהר הצופים, או שמא אלה שתילים מזרעים, שנאספו מאוחר יותר במקום זה, בגיבל חלאל או בגיבל יעלק שם גדל העץ, אך ברור שמקור הזרעים היה

שיטה מלבינה

ותיר, הקרוי על-שם **צלף רותמי** גדול ומקודש לבדווים (ואדי שונדוב). גם בסביבת שארם-א-שיח יש כמה פרטים של **צלף רותמי**. ייחודו של צלף זה הוא בגזעו הירוק (בדומה ל**פרקינסוניה שיכנית**), בפרחיו האדומים ובפירותיו האדומים מבחוץ והכתומים מבפנים. כינוי המין "רותמי" נובע מכך, שכמו ה**רותם**, הצמח משיר את עליו זמן קצר לאחר היווצרם, ומעביר את תפקיד ההטמעה לענפים שהם חסכניים למדי במים. מין זה של צלף נפוץ כצמח ערוצים בדרום מצרים ובסודן, וסביר להניח, כי אם יישתל בגינות שבאזורי הארץ החמים, יצליח כצמח נוי. הבעיה העיקרית היא להשיג זרעים, וייתכן, שמי שמשלב את שתי התכונות - אוהב לטייל בסיני ומתעניין בצמחים - יוכל לפתור אותה.

אם כבר בצלף עוסקים אנו, ראוי להמליץ על **צלף סחוס** כעל צמח שישמש כגדר חיה באזורי הערבה, דרום הנגב וייתכן שיתאים

אף לבקעת הירדן. ה**צלף הסחוס** מדהים בצבעו הירוק כשהוא גדל בערוצים ובסדקי הסלעים השחונים בדרום הנגב ובדרום הערבה, וראוי להרבותו. סביר להניח שאם יתבסס ויעמיק שורשיו, לא יזדקק להשקיה כלל. פרחיו לבנים ומיוחדים בצורתם ופירותיו אדומים מבחוץ וכתומים מבפנים. המנסה לכבוש את פקעיו או פירותיו הצעירים ייווכח שזה המין, שטעמו הוא החריף ביותר מבין הצלפים שבארץ - חריף מדי אפילו לחכו של הטועם הממוצע.

עצי **שיטה** שייכים, בוודאי, לרשימת המינים המומלצים לגינון מזה זמן רב. רצוי להזכיר כאן את מחקריו של ד"ר גדעון הלוי ז"ל (שנפל במלחמת יום הכיפורים), אשר מצא כי **שיטת הנגב** היא העמידה ביותר לקור מבין שלושת המינים "המדבריים". **שיטת הסוכך** היא העמידה ביותר לחום וליובש מבין השלוש. **שיטה סלילנית** נמצאת במרכז תחום העמידות והדרישות לחום, והיא הנפוצה ביותר מבין שלושת המינים. באשר לעמידות בבתי גידול מוצלחת ביותר בגן הבוטני בהר הצופים ואשר הבוגרים שבהם נושאים פירות מדי שנה בשנה. במשך כעשר שנים צמחה **שיטה סלילנית** בגבעת רם ובהשליכה את עליה בחורף הקר אף עמדה בשלג. סביר לחשוב שבתנאים של ניקוז טוב של התשתית, יהיה אפשר לגדלם במקומות רבים בארץ. ריבויין של השיטים שנזכרו הוא מזרעים, וראוי לגרדם בנייר זכוכית לפני ההנבטה. ג' הלוי מצא, כי מעבר הזרעים במערכת העיכול של צביים, עזים או יעלים מזרז את קצב הנביטה, והגירוד בנייר זכוכית עשוי לדמות תהליך זה.

שיטה מלבינה הגדלה במספר גושים מבודדים בארץ מתרבה כאן בעיקר משורשים; בהיפצעם מלבלבים ענפים חדשים ממקום הפצע. ייתכן שאפשר להרבות את **השיטה המלבינה** בדרך זאת. בניגוד לשיטים האחרות הגדלות בארץ בחלקיה המדבריים, **השיטה המלבינה** גדלה בחלקים הגשומים יותר ולעתים ליד נחלים (בעמק האלה), במקומות של מי תהום גבוהים (אשדוד) או

שיטה סלילנית

ערער אדום

(לא במדבר), גדל הצמח בבתי גידול יובשניים למדי, ועל כן יש סיכוי סביר שהוא יתפקד כצמח חסכן במים בגינותינו.

פתחתי סדרת מאמרים זאת בתזכורת לכך, שהליגוסטרומ בגינתי הראה סימנים קשים של עקה בקיץ האחרון. אסיים בהמלצה למי שמתלבט כמוני בשאלת הגדר החיה, מפלס הכנרת היורד ועלות ההשקיה. אני סבור שכדאי מאוד להחליף את צמחי הגדר החיה בכאלה של צמחי חורש ים-תיכוניים כמו: **מורן החורש, ער אציל, ערער אדום, שרביטן מצוי, שרביטן ריסני, אלת המסטיק, אלת כלאים ואלון מצוי**. כך נשפר את נוף הארץ באמצעות צמחים שלנו, ונחסוך במשאב היקר החסר לנו - מים. ■ (מאמר אחרון בסדרה)

צפון סיני. לימים הכין מאיר שאואט, מנהל הגן הבוטני בהר הצופים, גינה, הגובלת בגן הבוטני, מצד בניין המנהלה של הר הצופים. הוא השתמש בערער אדום והלה משגשג שם להפליא. אם כן, ראוי להשתמש בערער זה שמוצאו ממדבריות סיני, שם שרד בסדקים של סלעי גיר מתקופות פרהיסטוריות, שבהן האקלים היה לח יותר מן האקלים הנוכחי. ממדיו של ערער אדום בתנאים טבעיים תלויים בתנאי הגידול המקומיים. בסיני, בכיסי קע בסלעים, מצאנו עצים בני 500 שנה, שגובהם היה 1-2 מ' בצד עצים שגובהם הגיע ל-12 מ', ואשר גדלו בערוצים. אני בטוח שבגינה הפרטית או הציבורית אפשר לעצב את צורתו של הערער בהתאם לצרכים. בתחומי תפוצתו הטבעית באזור הגשום יחסית